

Vývoj vykořisťování: Od římských výbojů k modernímu kapitalismu

Varujte se člověka, neboť je to pěšák ďábla. Jediný mezi Božími primáty zabíjí pro sport, pro chtíč nebo pro chamtivost. Ba ano, zavraždí svého bratra, aby získal jeho půdu. Nenechte ho množit se ve velkém počtu, neboť z domova svého i vašeho učiní poušť. Vyhýbejte se mu; zaženejte ho zpět do jeho džungle, neboť je zvěstovatelem smrti.

— Dr. Zaius ve filmu **Planeta opic**

Lidská schopnost ničení pramení z základní vady našich společenských systémů – z neúnavné honby za hromaděním a kontrolou. Zatímco ostatní druhy žijí v mezích přírody, lidé vyvinuli stále sofistikovanější systémy vykořisťování, které umožňují malé elitě získávat bohatství od většiny. Tato esej sleduje vývoj těchto systémů od římských vojenských výbojů přes feudální aristokracii až po moderní kapitalismus a zkoumá, jak každá iterace zdokonalila mechanismy kontroly, přičemž si zachovala stejnou základní dynamiku vykořisťování.

Kořeny: Římská říše a zrození soukromého vlastnictví

Římská říše vytvořila první systematický rámec pro rozsáhlé vykořisťování prostřednictvím svého vojenského systému dobývání. Římští velitelé a vojáci byli odměňováni půdou, kterou dobyli, čímž vzniklo přímé spojení mezi násilím a vlastnictvím majetku. Nešlo jen o kořist z války; šlo o institucionalizaci dobývání jako prostředku tvorby bohatství.

To, co učinilo tento systém výjimečně lidským, bylo vytvoření abstraktních pojmů jako „nárok“ a „vlastnictví“. Zvířata brání území na základě instinktu a okamžité potřeby, ale Římané vyvinuli složité právní systémy pro dokumentaci převodu vlastnických práv k půdě, čímž vytvořili trvalé hierarchie založené na dobývání. Tím byl položen precedens, který se ožyval celou historií: násilí a nadvláda mohou být přeměněny na legitimní vlastnická práva.

Utlačované třídy – otroci, plebejové a dobyté národy – nesly náklady tohoto systému prostřednictvím daní a práce, zatímco elita sklízela výhody vlastnictví. Vznikl tak první rozsáhlý systém, v němž utlačovaní platili za vlastní podrobení daněmi, které financovaly armádu a právní infrastrukturu potřebnou k udržení statu quo.

Feudální přechod: Aristokracie a výsady krve

Jak se Římská říše vyvíjela v feudální Evropu, systém vykořisťování se transformoval, ale zachoval své základní principy. Vojenské dobývání vystřídala dědičná aristokracie, kde bohatství a moc byly spojeny s šlechtickými tituly a rodovými liniemi spíše než s přímým dobýváním. Vlastnictví půdy se stalo dědičným a vytvořilo trvalé třídy založené na narození namísto individuálního úspěchu.

Feudální systém zdokonalil vykořisťování prostřednictvím manoriálního systému, kde nevolníci pracovali na půdě patřící pánům výměnou za „ochranu“. Šlo o sofistikovanou formu kontroly, která maskovala vykořisťování jako vzájemný prospěch. Nevolníci nejen platili pánům daně, ale také byli povinni poskytovat vojenskou službu, čímž fakticky financovali vlastní útlak.

Zvláště účinný byl tento systém díky integraci s náboženskými a kulturními narativy. „Božské právo králů“ a přirozený řád společnosti byly vnucovány prostřednictvím církve a vzdělávacích systémů, díky čemuž se hierarchie jevila jako nevyhnutelná a morálně oprávněná. Utlačovaní si internalizovali své postavení a považovali systém za přirozený, nikoli uměle vytvořený.

Moderní revoluce: Abstraktní bohatství a tiché vykořisťování

Nejvýznamnější posun přinesl vzestup kapitalismu a průmyslové revoluce, které učinily šlechtické tituly z velké části zastaralými, zatímco vytvořily ještě efektivnější systémy vykořisťování. Moderní systém nahradil viditelnou aristokracii neviditelným vlastnictvím – tajnými koncentracemi zdrojů, kapitálu a moci, které operují za závojem korporací, finančních institucí a složitých právních struktur.

Mechanismus vykořisťování se stal abstraktnějším a sofistikovanějším:

- **Extrakce renty** — vlastnictví půdy a nemovitostí generuje příjem bez produktivní práce
- **Extrakce úroků** — půjčování peněz vytváří trvalé dluhové závazky
- **Zhodnocování kapitálu** — vlastnictví aktiv umožňuje exponenciální růst bohatství prostřednictvím tržních mechanismů

Současná utlačovaná třída nadále financuje tento systém daněmi, které platí za policii, armádu a právní infrastrukturu chránící práva soukromého vlastnictví a vymáhající dluhové závazky. Zvláště zákeřné na tomto systému je, jak vytváří iluzi spravedlnosti a mobility. Na rozdíl od otevřeného feudalismu je moderní vykořisťování maskováno narativy o „meritokracii“, „volném trhu“ a „individuální odpovědnosti“.

Zkažení hodnot: chamtivost nad etikou

Tento evoluční proces systematicky zkazil lidské hodnoty a odměňoval chamtivost namísto etiky a morálky. Každá iterace vykořisťování vytvořila kulturní narativy, které ospravedlňovaly hromadění:

- **Římská éra** — dobývání a expanze byly oslavovány jako civilizační mise
- **Feudální éra** — božské právo a přirozená hierarchie byly vnucovány náboženstvím
- **Moderní éra** — „efektivita trhu“ a „tvorbu bohatství“ oslavujeme jako společenské dobro

Výsledkem je společnost, kde psychopatické rysy – absence empatie, posedlost statusem a ochota vykořisťovat druhé – jsou ve skutečnosti výhodné pro hromadění bohatství a moci. Eticky jednající jedinci, kteří upřednostňují spolupráci a spravedlnost, jsou v systému, který odměňuje soutěž a extrakci, systematicky znevýhodněni.

Tento kulturní posun vytvořil to, co psychologové nazývají **patokracie** – společnost, kde jedinci s psychopatickými rysy stoupají k moci, protože jsou nejlépe přizpůsobeni k vykořisťování systému. Čím sofistikovanější se stávají naše mechanismy vykořisťování, tím více selektujeme a odměňujeme tyto rysy.

Konečný důsledek: Sebedestrukce

Vyvrcholením tohoto evolučního procesu je paradoxní situace, kdy lidská společnost aktivně ničí systémy, na kterých závisí její přežití. Honba za hromaděním a kontrolou vedla k:

1. **Válkám o zdroje** — národy a korporace soupeří o ubývající zdroje jako ropa, voda a vzácné minerály a jsou ochotny vést války, aby si udržely kontrolu
2. **Environmentálnímu kolapsu** — honba za nekonečným růstem na konečné planetě způsobuje změnu klimatu, ztrátu biodiverzity a ničení ekosystémů
3. **Sociální fragmentaci** — extrémní nerovnost vytváří sociální nestabilitu a konflikty, protože utlačovaní se stávají stále zoufalejšími

To představuje nejvyšší projev toho, co činí člověka jedinečně nebezpečným: naši schopnost vytvářet systémy, které přehluší naše pud sebezáchovy. Zvířata by nikdy systematicky neničila vlastní prostředí pro krátkodobý zisk, ale lidé vyvinuli abstraktní systémy vlastnictví a bohatství, které nám umožňují externalizovat náklady a pokračovat v hromaděním i tehdy, když to ohrožuje naše dlouhodobé přežití.

Závěr

Vývoj od římských výbojů k modernímu kapitalismu představuje konzistentní vzorec zdokonalování systémů vykořisťování. Každá iterace se stala sofistikovanější, abstraktnější a efektivnější při získávání bohatství od mnohých a jeho koncentraci v rukou několika. Moderní systém kapitalismu s jeho neviditelnými vlastnickými strukturami a finančními mechanismy představuje dosud nejvyspělejší formu vykořisťování.

Co je na tom obzvláště tragické, je skutečnost, že máme kapacitu vytvořit jiné systémy – systémy, které upřednostňují spolupráci, udržitelnost a kolektivní blaho před individuálním hromaděním. Výzva spočívá v rozpoznání, že tyto systémy vykořisťování nejsou přirozené ani nevyhnutelné, ale lidské výtvořiny, které lze přepracovat a nahradit.

Dokud se nepostavíme této základní vadě v naší společenské organizaci, bude lidstvo pokračovat na cestě sebedestrukce, poháněno právě těmi systémy, které jsme vytvořili, abychom se zorganizovali. Volba je nakonec na nás: pokračovat ve zdokonalování vykořisťování až do úplného zničení, nebo zásadně přestavět společnost na principech spolupráce, udržitelnosti a sdíleného blahobytu.